

В. Зеленцова, ст. преподаватель
Днепропетровский национальный университет
имени Олеся Гончара, Днепр

КАТЕГОРИЯ ВРЕМЕНИ В НОВЕЛЛАХ О ХУДОЖНИКЕ Р. АКУТАГАВА И Г. ДЖЕЙМСА

Данная статья посвящена проблеме реализации категории времени в новеллах о художнике Р. Акутагава и Г. Джеймса. Компаративный анализ художественного времени как способа организации эстетической действительности произведения дает возможность раскрыть смысл новелл и философию творчества авторов.

Ключевые слова: Акутагава, Джеймс, время, миг, вечность, художник, новелла о художнике.

V. Zelentsova, assistant
Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro

THE CATEGORY OF TIME IN SHORT STORIES BY R. AKUTAGAWA AND H. JAMES

The article is devoted to the problem of realization of the category of time in short stories by R. Akutagawa and H. James. The comparative analysis of artistic time as method of organization of aesthetic reality in story let us discover the sense of the story and concept of art of the authors.

Key words: Akutagawa, James, time, instant, eternity, artist, short story about artist.

УДК 821.521–3.09 Танідзакі Джюн'ічіро

Ю. Кузьменко, к. філол. н., асист.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ГЕДОНІСТИЧНА ЕСТЕТИКА В РАННІЙ ПРОЗІ ТАНІДЗАКІ ДЖЮН'ІЧІРО ТА ЇЇ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ В СУЧАСНИХ ЕКРАНІЗАЦІЯХ

У ранній прозі Танідзакі Джюн'ічіро простежуються елементи гедоністичної естетики, реалізованої за допомогою прийомів гіперболізації чуттєвості, еротизму, садомазохізму та фетишизації. Сучасні екранізації одного з ранніх творів автора, «Ноги Фуміко», свідчать про інтерес до творчості письменника у ХХІ ст., але містять новаторські елементи, які вказують на зміну аксіологічних парадигм.

Ключові слова: гедонізм, еротизм, фетишизм, тема служіння красі, екранізація.

У 2017 р. японська телевізійна компанія «TiBiEs Сервіз, Інк.» (TBS Service, Inc.) оголосила про початок проекту «Данина пошани Танідзакі» (з англ. «Tanizaki Tribute»), у межах якого передбачалась екранізація трьох творів письменника та есеїста XX ст. Танідзакі Джон'їчіро (1886–1965), а саме: «Диявол» (惡魔 – *Акума*, 1912), «Ноги Фуміко» (富美子の足 – *Фуміко но аші*, 1919) і «Між богом та людиною» (神と人との間 – *Камі то хіто то но айда*, 1924) [1]. Окрім цього, у XX ст. було екранізовано низку інших робіт автора. Так, у 1959, 1974, 1983 та 1997 рр. на екрани вийшов фільм «Ключ» за однойменним романом (鍵 – *Каті*, 1956), а у 1962 та 1987 рр. – «Щоденник божевільного старця» (瘋癲老人日記 – *Футен роджін но ніккі*, 1961). Така увага режисерів і представників сучасної кіноіндустрії Японії до творчості письменника свідчить про неминущу популярність і актуальність його праць у наш час. З іншого боку, із року в рік розширюється потік літературознавчих досліджень, присвячених творчості Танідзакі. Це підтверджують розвідки російської дослідниці К.Г. Саніної за 2010-ті рр., японських науковців Сакакі Ацуко (наприклад, «Танідзакі Джон'їчіро, або фотографія як символ насилля», 2010 р.) та Кота Іноуе («Нерівномірний простір повсякденної модерності: колоніальна логіка передмістя в «Коханні бовдура» Танідзакі», 2015 р.), української літературознавиці О. Горошкевич («Образ міста в концептуальному просторі роману Танідзакі Джон'їчіро «Дрібний сніг», 2011 р.) тощо. У зв'язку з вищезазначеним можемо говорити про актуальність нашої розвідки.

У літературознавчих дослідженнях неодноразово наголошувалося на гедоністичних мотивах у творчості прозаїка. Так, у 1998 р. американський японознавець Д. Кін зазначив, що «Танідзакі – гедоніст, який переймається виключно власними насолодами та культом вродливих жінок» [2, с.721]. Японський літературознавець Хісаакі Яманочі стверджував, що письменник «з гедоністичним завзяттям насолоджувався радощами життя» [3, с.105]. На думку Е.Х. Чамберза, «практично у всіх художніх творах Танідзакі дозволяє своїм героям створювати та насолоджуватися уявними, альтернативними світами, де... вони знаходять більше істини, краси та насолоди, ніж у «дійсному» світі з його загальноприйнятими нормами та правилами» [4, с.3]. Філіппінський журналіст і редактор Луї С. Франція називає його «доктором бажання», вказуючи на те, що «характерними для Танідзакі темами були одержимість еротикою, захопленість іграми, нестримний гедонізм і вплив Заходу на Японію» [5]. Попри загальне визнання гедоністичних настроїв письменника, відсутні ґрунтовні дослідження гедоністичної естетики в його ранній прозі. Крім того, одне із типових «гедоністичних» оповідань, «Ноги Фуміко», ще ніколи не було об'єктом окремого дослідження. А також не здійснювалися спроби порівняти твори автора з їх екранізованими версіями, що дозволило б виявити розбіжності в світовідчутті японців початку XX і XXI ст. Тому це дає змогу говорити про новизну статті.

Мета полягає в дослідженні гедоністичної естетики в ранній творчості Танідзакі Джон'їчіро на матеріалі оповідання «Ноги Фуміко» та її переосмислення в сучасних екранізаціях. Мета передбачає такі завдання: охарактеризувати авторський гедонізм, простежити засоби його реалізації в творі, порівняти елементи гедоністичної естетики в першотексті та його екранізаціях, проаналізувати новаторські елементи в фільмах.

Предметом дослідження є специфіка гедоністичної естетики Танідзакі Джон'їчіро, а об'єктом – ранній період його творчості, в якому знайшли своє відображення гедоністичні настрої письменника. Для досягнення мети та вирішення визначених завдань використовуються біографічний, культурно-історичний, контекстуально-описовий і компаративний методи. За матеріал обрано оповідання «Ноги Фуміко».

Танідзакі Джон'їчіро починав свою літературну кар'єру як прозаїк-експериментатор, якого приваблювала відверта й яскрава краса Заходу. З іншого боку, він захоплювався чуттєвою та різнобарвною міською культурою доби Едо (1603-1868), яку внаслідок реформ Мейджі (1868-1912) було переосмислено та знецінено як поверхову та застарілу в новий час динамічних соціокультурних змін. Гедоністична естетика, яка простежується в багатьох ранніх творах письменника, має синкретичний характер, поєднуючи в собі риси західноєвропейського естетичного та власне едоського гедонізму. Як зазначає О.М. Долгенко, західноєвропейські естети на чолі з В. Пейтером (1839–1894) вважали, що «чуттєве мистецтво живе і розвивається в емпіричному світі почуттів; його мета – принести виточену чуттєву насолоду: розслабити, розважити тощо. Для досягнення цієї мети воно повинно бути сенсаційним, пристрасним, патетичним, постійно спрямованим на пошуки чогось нового. Чуттєве мистецтво... вільне від релігії, моралі та інших цінностей» [6, с. 171]. З іншого боку, концепція «плинного світу», що виникла та поширилася за часів Едо, вплинула на світовідчуття середньовічних японців і сприяла появі питомо японського гедонізму. Едосьці усвідомлювали, що життя швидкоплинне, тож потрібно цінувати кожну його мить і насолоджуватися його дарами, оскільки іншого шансу може і не бути. Звідси, невід'ємним атрибутом едоського гедонізму став багатий чуттєвий досвід, який можна було отримати безпосередньо в розважальних кварталах або опосередковано завдяки театру, музиці, живопису та літературі. Герої ранніх оповідань Танідзакі прагнуть до насолоди, до витонченого та прекрасного; вони не зважають на суспільство та його моральні приписи, нехтують етичними нормами, готові відмовитися від родини та свого положення в суспільстві. У своїй гонитві за насолодою вони втрачають здоровий глузд і існують на межі фантазії та дійсності. Їхні цінності існують в естетичній площині.

Гедоністична естетика яскраво реалізована в оповіданні «Ноги Фуміко», опублікованому в 1919 р. Сюжет твору має рамкову конструкцію: 25-річний студент мистецтв Унокічі пише листа самому Танідзакі та розповідає йому історію зі свого життя, пропонуючи письменникові матеріал для твору. У своїй розповіді Унокічі повертається на 6 років назад і описує дивні стосунки, що склалися між ним, старим багатієм Цукакоші та 17-річною колишньою гейшею Фуміко. Приїхавши у 19-річному віці до Токіо на навчання, юнак вирушив до далекого родича батька – пана Цукакоші, який із радістю погодився йому допомогти. Після того, як чоловік залишив свою родину та переселився до іншого міста, Унокічі продовжував двічі-тричі на рік навідуватися до нього в гості. Під час одного із таких візитів Цукакоші запропонував юнакові написати портрет його нової утриманки Фуміко. Зацікавлений у можливості продемонструвати власну художню майстерність і віддячити своєму благодійнику, Унокічі погодився на пропозицію. Взявшись за роботу, художник почав помічати,

як старий захоплюється ногами своєї утриманки, і поступово сам перейнявся цією ідеєю. Він закохався в ноги Фуміко і усвідомив, що ніколи не зможе передати їх досконалість на полотні. Відчуваючи себе скореним і спустошеним, він не полишив ідеї дописати картину. Водночас здоров'я старого погіршилося. Відчуваючи наближення смерті, Цукакоші благає Фуміко, щоб вона наступила йому ногою на чоло, після чого він помирає. На цьому розповідь юнака закінчується.

У цьому оповіданні порушено низку проблем, а саме: відданого служіння красі на прикладі Цукакоші, який прагне померти під ногами молоді Фуміко, самопошук і самореалізація у випадку Унокічі, що шукає та знаходить своє джерело натхнення, тонка межа між світом фантазії і дійсністю, яка об'єднує обох чоловіків.

В образі Цукакоші реалізовано ідею про нестримний гедонізм, який змушує людину нехтувати етичними, соціальними та моральними нормами. Єдина радість для старого чоловіка – естетична насолода. На фізичні втіхи йому вже бракує сил, тож єдине, що залишається, – споглядати, обіймати і цілувати ноги своєї сповненої життя та енергії утриманки. Як зазначає Унокічі, старий вважає своє захоплення ногами Фуміко хворобою й, можливо, ніколи б і не відкрився художникові, якби не помітив зацікавленості й з його боку. В молодості Цукакоші не дорожив родинними стосунками – тричі одружувався, постійно зраджував дружинам у розважальних кварталах, часто змінював коханок. Унокічі так характеризує старого:

「隠居は非常に移り気で、一人の女を可愛がるかと思ふと、一と月も経たぬうちに直ぐ飽きてしまって別の女に夢中になると云う風でした」(«Старий, що вийшов на відпочинок, був дуже непостійним: захопившись однією жінкою, вже менш ніж через місяць він починав із нею нудитись і захоплювався в іншу») [7, с.361].

Фуміко ж зачарувала Цукакоші своєю традиційною едоською вродою, хоча за сучасними критеріями її зовнішність була далекою від ідеалу. Так, Унокічі зауважує: «女は決して素晴らしい美人と云ふものではありませんでした...» («Жінку навряд чи можна було назвати неймовірною красунею») [7, с.364]. Метафора «холодне обличчя» («冷たい顔»; [7, с.366]) та порівняння «ніс, зовсім як вирізьблений» («鼻が全く彫刻的»; [7, с.366]) підкреслюють її лялькоподібну вроду, поціновувачем якої виступає старий. Юнака ж приваблюють «екзотичні жінки» («エキゾチックな女の方を好くのです»; [7, с.365]), хоча едоські красуні теж не викликають у нього відрази.

Набагато детальніше та яскравіше він описує її ноги: «その足は、白いといってもただ一面に白いのではなく、踵の周りや爪先の方が薔薇色に滲んで、薄紅い縁を取っているのです」(«Хоча й можна сказати, що ці ноги були білими, з іншого боку вони й не білі, а забарвлені у трояндовий колір довкола стопи та на кінчиках пальців й обведені світло-червоною смужкою») [7, с.368].

Така увага художника до жіночих ніг виникла ще у дитинстві, але він вважав це проявом хвороби, тож постійно стримував свою натуру. Тепер же помітивши, з яким захопленням старий дивиться на ноги Фуміко, Унокічі вирішив відкрити свою таємницю. Саме це допомогло чоловікам вивільнити свої давно приховані бажання та віддатися фетишизму. Ноги Фуміко стають для них найвищим проявом жіночої вроди, абсолютном краси у цьому світі. Художник так описує свої відчуття: «僕は…お富美さんの踵に踏まれる量になりたいとも思いました。僕の生命とお富美さん

の踵と、此の世の中でどっちが貴いかと云えば、僕は言下に後者の方が貴いと答えます。お富美さんの踵の為なら、僕は喜んで死んで見せます» («Я...думав і про те, що хотів би стати циновками під ногами Фуміко. Якщо говорити, що ж у цьому світі дорожче – моє життя, чи ноги Фуміко, я відповів би, що останнє. Заради її ніг, я б із радістю віддав своє життя») [7, с.380].

В образі Унокічі втілено концепт божевільного митця, який віддає усього себе мистецтву та втрачає відчуття реальності. Ноги молодій жінки стають для нього не тільки символом прекрасного, а й сенсом життя під час проживання на віллі Цукакоші.

Попри яскравий опис зовнішності (зокрема, ніг) Фуміко, її особистість залишається загадкою. Художник робить припущення, що вона змирилася з дивацтвами старого через гроші, але немає жодного підтвердження такої думки. Жінка також бере участь у фетишистській грі чоловіків, не проявляючи спротиву. У тексті міститься ремарка автора про те, що вона ставилася до обох, наче матір до дітей. Тобто, Фуміко позиціонується як уособлення краси, а не як жива жінка з почуттями і переживаннями.

Таким чином, у творі «Ноги Фуміко» Танідзакі Джюн'ічіро продемонстровано один із можливих варіантів нестримного поклоніння красі та мистецтву, що межує з божевільям. Головні герої твору – два чоловіки (старий і молодий, заможний і студент, досвідчений і наївний), об'єднані спільним ідеалом. Гедоністична естетика проявляється в поклонінні вродливим жіночим ногам як символу краси, в гіперболізованій чуттєвості, зреченні від соціального «я» заради вищого естетичного ідеалу.

Оповідання «Ноги Фуміко» було екранізоване двічі – в 2010 р. режисером Хашімото Коджіро (1973 р.н.) та у 2018 р. Уеда Ацуші (1977 р.н.). Якщо говорити про відповідність першотекстові, короткометражний фільм 2010 р. максимально наближений до початкового оповідання. У ньому збережено стилістику твору: мову, якою спілкуються головні герої, традиційне вбрання та місце подій – вілла в японському стилі у місті Камакура. Також збережено акцент на естетичному світовідчутті художника. Серед нових елементів можна відзначити позиціонування Фуміко як жінки-партнера та меншу увагу до постаті й гедоністичних настроїв старого Цукакоші. Таким чином, головною метою режисера було зберегти початкову атмосферу твору та авторський задум.

Фільм 2018 р. містить набагато більше новаторських елементів. Зокрема, зображується сучасна доба з притаманними їй характеристиками та вадами, більше уваги приділяється почуттям і переживанням жінки, невід'ємним елементом гедонізму стає насилля, лунають мотиви самотності та відчуженості. Так, з вуст Фуміко звучить фраза: «家族って、本当に必要ですか?» («Родина? А хіба вона дійсно потрібна?»). Інакше кажучи, в цій екранізації запропоновано нову інтерпретацію гедоністичної естетики та зміщено акцент на сучасну добу.

Отже, в оповіданні «Ноги Фуміко», написаному Танідзакі Джюн'ічіро практично століття назад, представлені основні елементи гедоністичної естетики, притаманної його ранній творчості. Це концепт краси, преклоніння перед якою та віддане служіння якій вимагають усіх душевних сил, зречення від соціального «я», нехтування етичними та моральними нормами, а також розмивають межі між реальністю та фантазією; гіперболізована чуттєвість і естетичне світовідчуття; жіночий образ як носій

краси. Сучасні екранізації оповідання 2010 р. і 2018 р. відрізняються чітким слідуванням оригіналу та абсолютно новаторським звучанням відповідно. У першому випадку глядач має змогу осягнути гедоністичну естетику Танідзакі, у другому – потрапляє у сучасний світ із його новими соціокультурними реаліями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. “Tanizakai Tribute” Project. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tanizakitribute.com/index.html>. – Назва з екрана. Дата звернення 20.03.2018
2. Keene, D. Dawn to the West: Japanese Literature of the Modern Era, Fiction. – New York : Columbia University Press, 1998. – 1329 p.
3. Yamanouchi H. The search for authenticity in modern Japanese literature. – Cambridge : Cambridge University Press, 1978. – 214 p.
4. Chambers A. The Secret Window : Ideal Worlds in Tanizaki’s Fiction. – Cambridge (Massachusetts) & London : Harvard University Press, 1994. – 161 p.
5. Franchia, Luis H. Doctor of Desire. – The Village Voice. – 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.villagevoice.com/2001/07/24/doctor-of-desire>. – Назва з екрана. Дата звернення 20.03.2018
6. А.Н. Долженко. Декадентский гедонизм. Феномен удовольствия в культуре. // Матер. междунар. науч. форума. – СПб.: Центр изучения культуры, 2004. – с. 170-172.
7. 谷崎潤一郎. 谷崎潤一郎集. – 東京 : 河出書房新社, 1969. – 456 p.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018

Ю. Кузьменко, к. филол. н., асист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ГЕДОНИСТИЧЕСКАЯ ЭСТЕТИКА В РАННЕЙ ПРОЗЕ ТАНИДЗАКИ ДЗЮНЬИТИРО И ЕЁ ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКРАНИЗАЦИЯХ

В раннем творчестве Танидзакі Дзюньитиро наблюдаются элементы гедонистической эстетики, реализованной с помощью мотивов гиперболизации чувственности, эротизма, садомазохизма и фетишизации. Современные экранизации одного из ранних произведений автора, «Ноги Фумико», свидетельствуют об интересе к творчеству писателя в XXI в., но содержат новаторские элементы, которые указывают на смену аксиологических парадигм.

Ключевые слова: гедонизм, эротизм, фетишизм, тема служения красоте, экранизация.

Yu. Kuzmenko, PhD in Philology, teaching assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

HEDONISTIC AESTHETICS IN EARLY PROSE OF JUN'ICHIRO TANIZAKI AND ITS REINTERPETATION IN MODERN FILM ADAPTATIONS

The early fiction by Jun'ichiro Tanizaki contains elements of hedonistic aesthetics, which can be traced in the motives of exaggerated sensuality, eroticism, sadomasochism and fetishization. Modern film adaptations of one of his early novels, “Fumiko’s Feet”, confirm the interest in the writer’s literary works in the XXI century; however, contain innovative elements reflecting change in axiological paradigms of different generations.

Key words: hedonism, eroticism, fetishism, motif of devotion to beauty, film adaptation.